ମେଘନାଦବଧ କାବ୍ୟ

ମାଇକେଲ ମଧୁସୂଦନ ଦତ୍ତ

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

୧୪ ଅଗାଷ୍ଟ ୨୦୦୭

ଶେଷ ପରିବର୍ତ୍ତନ: ୨୪ ମେ ୨୦୦୯)

http://www.iopb.res.in/~somen/madhu.html

ସପ୍ତମ ସର୍ଗ

ଉଦିଲା ଆଦିତ୍ୟ ଏବେ ଉଦୟ-ଅଚଳେ,
ପଦ୍ମପର୍ଣ୍ଣେ ସୁପ୍ତ ଦେବ ପଦ୍ମଯୋନି ଯେନ,
ଉନ୍ମୀଳି ନୟନପଦ୍ମ ସୁପ୍ରସନ୍ନ ଭାବେ,
ଚାହିଁଲା ମହୀର ପାନେ ! ଉଲ୍ଲାସେ ହାସିଲା
କୁସୁମ କୁନ୍ତଳା ମହୀ, ମୁକ୍ତାମାଳା ଗଳେ ।
ଉତ୍ସବେ ମଙ୍ଗଳବାଦ୍ୟ ଉଥଳେ ଯେମତି
ଦେବାଳୟେ, ଉଥଳିଲ ସୁସ୍ୱରଲହରୀ
ନିକୁଞ୍ଜେ । ବିମଳ ଜଳେ ଶୋଭିଲ ନଳିନୀ;
ସ୍ଥଳେ ସମପ୍ରେମାକାଙ୍କ୍ଷୀ ହେମ ସୂର୍ଯ୍ୟମୁଖୀ ।

ନିଶାର ଶିଶିରେ ଯଥା ଅବଗାହେ ଦେହ
କୁସୁମ, ପ୍ରମୀଳା ସତୀ, ସୁବାସିତ ଜଳେ
ସ୍ନାନି ପୀନପୟୋଧରା, ବିନାନିଳା ବେଣୀ ।
ଶୋଭିଲ ମୁକୁତାପାଁତି ସେ ଚିକଣ କେଶେ,
ଚନ୍ଦ୍ରମାର ରେଖା ଯଥା ଘନାବଳୀ ମାଝେ
ଶରଦେ ! ରତନମୟ କଙ୍କଣ ଲଇଲା
ଭୂଷିତେ ମୃଣାଳଭୁଜ ସୁମୃଣାଳଭୁଜା;–
ବେଦନିଲ ବାହୁ, ଆହା, ଦୃଢ଼ ବାଁଧେ ଯେନ,
କଙ୍କଣ ! କୋମଳ କଣ୍ଠେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକଣ୍ଠମାଳା
ବ୍ୟଥିଲ କୋମଳ କଣ୍ଠ ! ସମ୍ଭାଷି ବିସ୍ମୟେ
ବସନ୍ତସୌରଭା ସଖୀ ବାସନ୍ତୀରେ, ସତୀ
କହିଲା;–"କେନ ଲୋ, ସଇ, ନା ପାରି ପରିତେ
ଅଳଙ୍କାର ? ଲଙ୍କାପୁରେ କେନ ବା ଶୁନିଛି
ରୋଦନ-ନିନାଦ ଦୂରେ, ହାହାକାର ଧ୍ୱନି ?
ବାମେତର ଆଁଖି ମୋର ନାଚିଛେ ସତତ;
କାଁଦିୟା ଉଠିଛେ ପ୍ରାଣ ! ନା ଜାନି, ସ୍ୱଜନି,
ହାୟ ଲୋ, ନା ଜାନି ଆଜି ପଡ଼ି କି ବିପଦେ ?
ଯଜ୍ଞାଗାରେ ପ୍ରାଣନାଥ, ଯାଓ ତାଁର କାଛେ,
ବାସନ୍ତି ! ନିବାର ଯେନ ନା ଯାନ ସମରେ
ଏ କୁଦିନେ ବୀରମଣି । କହିଓ ଜୀବେଶେ,
ଅନୁରୋଧେ ଦାସୀ ତାଁର ଧରି ପା ଦୁଖାନି !"

ନୀରବିଲା ବୀଣାବାଣୀ, ଉତ୍ତରିଲା ସଖୀ
ବାସନ୍ତୀ, "ବାଢ଼ିଛେ କ୍ରମେ, ଶୁନ କାନ ଦିୟା,
ଆର୍ତ୍ତନାଦ, ସୁବଦନେ ! କେମନେ କହିବ
କେନ କାଁଦେ ପୁରବାସୀ ? ଚଲ ଆଶୁଗତି
ଦେବେର ମନ୍ଦିରେ ଯଥା ଦେବୀ ମନ୍ଦୋଦରୀ
ପୂଜିଛେନ ଆଶୁତୋଷେ । ମତ୍ତ ରଣମଦେ,

ରଥ, ରଥୀ, ଗଜ, ଅଶ୍ୱ ଚଳେ ରାଜପଥେ;
କେମନେ ଯାଇବ ଆମି ଯଜ୍ଞାଗାରେ, ଯଥା
ସାଜିଛେନ ରଣବେଶେ ସଦା ରଣଜୟୀ
କାନ୍ତ ତବ, ସୀମନ୍ତିନି ?” ଚଳିଲା ଦୁଜନେ
ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାଳୟେ, ଯଥା ରକ୍ଷଃକୁଳେଶ୍ୱରୀ
ଆରାଧେନ ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼େ ରକ୍ଷିତେ ନନ୍ଦନେ–
ବୃଥା ! ବ୍ୟଗ୍ରଚିତ୍ତ ଦୌଁହେ ଚଳିଲା ସତ୍ୱରେ ।

ବିରସବଦନ ଏବେ କୈଳାସ-ସଦନେ
ଗିରିଶ । ବିଷାଦେ ଘନ ନିଶ୍ୱାସି ଧୂର୍ଜଟି,
ହୈମବତୀ ପାନେ ଚାହି, କହିଲା, “ହେ ଦେବି,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋରଥ ତବ; ହତ ରଥୀପତି
ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍ କାଲ ରଣେ ! ଯଜ୍ଞାଗାରେ ବଳୀ
ସୌମିତ୍ରି ନାଶିଲ ତାରେ ମାୟାର କୌଶଳେ !
ପରମ ଭକତ ମମ ରକ୍ଷଃକୁଳନିଧି,
ବିଧୁମୁଖି ! ତାର ଦୁଃଖେ ସଦା ଦୁଃଖୀ ଆମି ।
ଏଇ ଯେ ତ୍ରିଶୂଳ, ସତି ହେରିଛେ ଏ କରେ,
ଇହାର ଆଘାତ ହତେ ଗୁରୁତର ବାଜେ
ପୁତ୍ରଶୋକ ! ଚିରସ୍ଥାୟୀ, ହାୟ, ସେ ବେଦନା,–
ସର୍ବହର କାଳ ତାହେ ନା ପାରେ ହରିତେ !
କି କବେ ରାବଣ, ସତି, ଶୁନି ହତ ରଣେ
ପୁତ୍ରବର ? ଅକସ୍ମାତ୍ ମରିବେ, ଯଦ୍ୟପି
ନାହି ରକ୍ଷି ରକ୍ଷେ ଆମି ରୁଦ୍ରତେଜୋଦାନେ ।
ତୁଷିନୁ ବାସବେ, ସାଧ୍ୱି, ତବ ଅନୁରୋଧେ;
ଦେହ ଅନୁମତି ଏବେ ତୁମି ଦଶାନନେ ।”

ଉତ୍ତରିଲା କାତ୍ୟାୟନୀ, “ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର,
ତ୍ରିପୁରାରି ! ବାସବେର ପୂରିବେ ବାସନା,
ଛିଲ ଭିକ୍ଷା ତବ ପଦେ, ସଫଳ ତା ଏବେ ।
ଦାସୀର ଭକତ, ପ୍ରଭୁ, ଦାଶରଥୀ ରଥୀ;
ଏ କଥାଟି, ବିଶ୍ୱନାଥ, ଥାକେ ଯେନ ମନେ !
ଆର କି କହିବେ ଦାସୀ ଓ ପଦରାଜୀବେ ?”

ହାସିୟା ସ୍ମରିଲା ଶୂଳୀ ବୀରଭଦ୍ର ଶୂରେ ।
ଭୀଷଣ-ମୂରତି ରଥୀ ପ୍ରଣମିଲେ ପଦେ
ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ, କହିଲା ହର,–“ଗତଜୀବ ରଣେ
ଆଜି ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ୍, ବତ୍ସ । ପଶି ଯଜ୍ଞାଗାରେ,
ନାଶିଲ ସୌମିତ୍ରି ତାରେ ଉମାର ପ୍ରସାଦେ ।
ଭୟାକୁଳ ଦୂତକୁଳ ଏ ବାରତା ଦିତେ
ରକ୍ଷୋନାଥେ । ବିଶେଷଥ, କି କୌଶଳେ ବଳୀ
ସୌମିତ୍ରି ନାଶିଲା ରଣେ ଦୁର୍ମଦ ରାକ୍ଷସେ,
ନାହି ଜାନେ ରକ୍ଷୋଦୂତ । ଦେବ ଭିନ୍ନ, ରଥି,
କାର ସାଧ୍ୟ ଦେବମାୟା ବୁଝେ ଏ ଜଗତେ ?
କନକ-ଲଙ୍କାୟ ଶୀଘ୍ର ଯାଓ, ଭୀମବାହୁ,
ରକ୍ଷୋଦୂତବେଶେ ତୁମି; ଭର, ରୁଦ୍ରତେଜେ,
ନିକଷାନନ୍ଦନେ ଆଜି ଆମାର ଆଦେଶେ ।”

ଚଳିଲା ଆକାଶପଥେ ବୀରଭଦ୍ର ବଳୀ
ଭୀମାକୃତି, ବ୍ୟୋମଚର ନମିଲା ଚୌଦିକେ
ସଭୟେ; ସୌନ୍ଦର୍ଯତେଜେ ହୀନତେଜାଃ ରବି,
ସୁଧାଂଶୁ ନିରଂଶୁ ଯଥା ସେ ରବିର ତେଜେ ।
ଭୟଙ୍କରୀ ଶୂଳଛାୟା ପଡ଼ିଲ ଭୂତଳେ ।
ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦେ ନାଦି ଅମ୍ବୁରାଶିପତି
ପୂଜିଲା ଭୈରବଦୂତେ । ଉତରିଲା ରଥୀ
ରକ୍ଷଃପୁରେ, ପଦଚାପେ ଥର ଥର ଥରି
କାଁପିଲ କନକ-ଲଙ୍କା, ବୃକ୍ଷଶାଖା ଯଥା
ପକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ର ଗରୁଡ଼ ବୃକ୍ଷେ ପଡ଼େ ଉଡ଼ି ଯବେ ।

ପଶି ଯଜ୍ଞାଗାରେ ଶୂର ଦେଖିଲା ଭୂତଳେ
ବୀରେନ୍ଦ୍ରେ ! ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ହାୟ, କିଂଶୁକ ଯେମତି
ଭୂପତିତ ବନମାଝେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ-ବଳେ ।
ସଜଳ ନୟନେ ବଳୀ ହେରିଲା କୁମାରେ ।
ବ୍ୟଥିଳ ଅମର-ହିୟା ମର-ଦୁଃଖ ହେରି ।

କନକ-ଆସନେ ଯଥା ଦଶାନନ ରଥୀ,
ରକ୍ଷଃକୁଳଚୂଡ଼ାମଣି, ଉତରିଲା ତଥା
ଦୂତବେଶେ ବୀରଭଦ୍ର, ଭସ୍ମରାଶି ମାଝେ
ଗୁପ୍ତ ବିଭାବସୁସମ ତେଜୋହୀନ ଏବେ ।
ପ୍ରଣାମେର ଛଳେ ବଳୀ ଆଶୀଷି ରାକ୍ଷସେ,
ଦାଁଡ଼ାଇଲା କରପୁଟେ, ଅଶ୍ରୁମୟ ଆଁଖି,
ସମ୍ମୁଖେ । ବିସ୍ମୟେ ରାଜା ଶୁଧିଲା, "କି ହେତୁ,
ହେ ଦୂତ, ରସନା ତବ ବିରତ ସାଧିତେ
ସ୍ୱକର୍ମ ? ମାନବ ରାମ, ନହ ଭୃତ୍ୟ ତୁମି
ରାଘବେର, ତବେ କେନ, ହେ ସନ୍ଦେଶ-ବହ,
ମଳିନ ବଦନ ତବ ? ଦେବଦୈତ୍ୟଜୟୀ
ଲଙ୍କାର ପଙ୍କଜରବି ସାଜିଛେ ସମରେ
ଆଜି, ଅମଙ୍ଗଳ ବାର୍ତା କି ମୋରେ କହିବେ ?
ମରିଲ ରାଘବ ଯଦି ଭୀଷଣ ଅଶନି-
ସମ ପ୍ରହରଣେ ରଣେ, କହ ସେ ବାରତା,
ପ୍ରସାଦି ତୋମାରେ ଆମି ।" ଧୀରେ ଉତ୍ତରିଲା
ଛଦ୍ମବେଶୀ; "ହାୟ, ଦେବ, କେମନେ ନିବେଦି
ଅମଙ୍ଗଳ ବାର୍ତା ପଦେ, କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରାଣୀ ଆମି ?
ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ ଅଗ୍ରେ, ହେ କର୍ବୁରପତି,
କର ଦାସେ !" ବ୍ୟଗ୍ରଚିତ୍ତେ ଉତ୍ତରିଲା ବଳୀ,
"କି ଭୟ ତୋମାର, ଦୂତ ? କହ ତ୍ୱରା କରି,–
ଶୁଭାଶୁଭ ଘଟେ ଭବେ ବିଧିର ବିଧାନେ ।–
ଦାନିନୁ ଅଭୟ, ତ୍ୱରା କହ ବାର୍ତା ମୋରେ !"
ବିରୂପାକ୍ଷଚର ବଳୀ ରକ୍ଷୋଦୂତବେଶୀ
କହିଲା, ବୁଝହେ ରକ୍ଷଃଶ୍ରେଷ୍ଠ, ହତ ରଣେ ଆଜି
କର୍ବୁର-କୁଳେର ଗର୍ବ ମେଘନାଦ ରଥୀ !"

ଯଥା ଯବେ ଘୋର ବନେ ନିଷାଦ ବିଁଧିଲେ
ମୃଗେନ୍ଦ୍ରେ ନଶ୍ୱର ଶରେ, ଗର୍ଜି ଭୀମ ନାଦେ
ପଡ଼େ ମହୀତଳେ ହରି, ପଡ଼ିଲା ଭୂପତି
ସଭାୟ ! ସଚିବବୃନ୍ଦ, ହାହାକାର ରବେ,
ବେଢ଼ିଳ ଚୌଦିକେ ଶୂରେ, କେହ ବା ଆନିଳ
ସୁଶୀତଳ ବାରି ପାତ୍ରେ, ବିଉନିଳ କେହ ।

ରୁଦ୍ରତେଜେ ବୀରଭଦ୍ର ଆଶୁ ଚେତନିଳା
ରକ୍ଷୋବରେ । ଅଗ୍ନିକଣା ପରଶେ ଯେମତି
ବାରୁଦ, ଉଠିୟା ବଳୀ, ଆଦେଶିଲା ଦୂତେ-
"କହ ଦୂତ, କେ ବଧିଳ ଚିରରଣଜୟୀ
ଇନ୍ଦ୍ରଜିତେ ଆଜି ରଣେ ? କହ ଶୀଘ୍ର କରି ।"

ଉତ୍ତରିଲା ଛଦ୍ମବେଶୀ; "ଛଦ୍ମବେଶେ ପଶି
ନିକୁମ୍ଭିଳା ଯଜ୍ଞାଗାରେ ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ,
ରାଜେନ୍ଦ୍ର, ଅନ୍ୟାୟ ଯୁଦ୍ଧେ ବଧିଳ କୁମତି
ବୀରେନ୍ଦ୍ରେ । ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ, ହାୟ, କିଂଶୁକ ଯେମନି
ଭୂପତିତ ବନମାଝେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ-ବଳେ
ମନ୍ଦିରେ ଦେଖିନୁ ଶୂରେ । ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ ତୁମି,
ରକ୍ଷୋନାଥ, ବୀରକର୍ମେ ଭୁଲ ଶୋକ ଆଜି ।
ରକ୍ଷଃକୁଳାଙ୍ଗନା, ଦେବ, ଆର୍ଦ୍ରିବେ ମହୀରେ
ଚକ୍ଷୁଃଜଳେ । ପୁତ୍ରହାନୀ ଶତ୍ରୁ ଯେ ଦୁର୍ମତି,
ଭୀମ ପ୍ରହରଣେ ତାରେ ସଂହାରି ସଂଗ୍ରାମେ,
ତୋଷ ତୁମି, ମହେଷ୍ୱାସ, ପୌର ଜନଗଣେ !"

ଆଚମ୍ବିତେ ଦେବଦୂତ ଅଦୃଶ୍ୟ ହଇଲା,
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୌରଭେ ସଭା ପୂରିଲ ଚୌଦିକେ ।
ଦେଖିଲା ରାକ୍ଷସନାଥ ଦୀର୍ଘଜଟାବଳୀ,
ଭୀଷଣ ତ୍ରିଶୂଳ-ଛାୟା । କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ
ପ୍ରଣମି, କହିଲା ଶୈବ, "ଏତ ଦିନେ, ପ୍ରଭୁ,
ଭାଗ୍ୟହୀନ ଭୃତ୍ୟେ ଏବେ ପଡ଼ିଲ କି ମନେ
ତୋମାର ? ଏ ମାୟା, ହାୟ, କେମନେ ବୁଝିବ
ମୂଢ଼ ଆମି, ମାୟାମୟ ? କିନ୍ତୁ ଅଗ୍ରେ ପାଳି
ଆଜ୍ଞା ତବ, ହେ ସର୍ବଜ୍ଞ; ପରେ ନିବେଦିବ
ଯା କିଛି ଆଛେ ଏ ମନେ ଓ ରାଜୀବପଦେ ।"

ସରୋଷେ–ତେଜସ୍ୱୀ ଆଜି ମହାରୁଦ୍ରତେଜେ-
କହିଲା ରାକ୍ଷସଶ୍ରେଷ୍ଠ, "ଏ କନକ-ପୁରେ,
ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ଆଛ ଯତ, ସାଜ ଶୀଘ୍ର କରି
ଚତୁରଙ୍ଗେ ! ରଣରଙ୍ଗେ ଭୁଲିବ ଏ ଜ୍ୱାଳା-
ଏ ବିଷମ ଜ୍ୱାଳା ଯଦି ପାରି ରେ ଭୁଲିତେ !"

ଉଥଳିଲ ସଭାତଳେ ଦୁନ୍ଦୁଭିର ଧ୍ୱନି,
ଶୃଙ୍ଗନିନାଦକ ଯେନ, ପ୍ରଳୟେର କାଳେ,
ବାଜାଇଲା ଶୃଙ୍ଗବରେ ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦେ !
ଯଥା ସେ ଭୈରବ ରବେ କୈଳାସ-ଶିଖରେ
ସାଜେ ଆଶୁ ଭୂତକୁଳ, ସାଜିଲ ଚୌଦିକେ
ରାକ୍ଷସ, ଟଳିଲ ଲଙ୍କା ବୀରପଦଭରେ !
ବାହିରିଲ ଅଗ୍ନିବର୍ଣ୍ଣ ରଥଗ୍ରାମ ବେଗେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଧ୍ୱଜ; ଧୂମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ବାରଣ, ଆସ୍ଫାଳି
ଭୀଷଣ ମୁଦ୍ଗର ଶୁଣ୍ଡେ, ବାହିରିଲ ହେଷେ
ତୁରଙ୍ଗମ, ଚତୁରଙ୍ଗେ ଆଇଲା ଗର୍ଜିୟା
ଚାମର, ଅମର-ତ୍ରାସ; ରଥୀବୃନ୍ଦ ସହ
ଉଦଗ୍ର, ସମରେ ଉଗ୍ର; ଗଜବୃନ୍ଦ ମାଝେ
ବାସ୍କଲ, ଜୀମୂତବୃନ୍ଦ ମାଝାରେ ଯେମତି
ଜୀମୂତବାହନ ବଜ୍ରୀ ଭୀମ ବଜ୍ର କରେ !
ବାହିରିଲ ହୁହୁଙ୍କାରି ଅସିଲୋମା ବଳୀ
ଅଶ୍ୱପତି; ବିଡ଼ାଳାକ୍ଷ ପଦାତିକଦଳେ,
ମହାଭୟଙ୍କର ରକ୍ଷଃ, ଦୁର୍ମଦ ସମରେ !
ଆଇଲ ପାତକୀଦଳ, ଉଡ଼ିଲ ପତାକା,
ଧୂମକେତୁରାଶି ଯେନ ଉଦିଲ ସହସା,
ଆକାଶେ ! ରାକ୍ଷସବାଦ୍ୟ ବାଜିଲ ଚୌଦିକେ ।

ଯଥା ଦେବତେଜେ ଜନ୍ମି ଦାନବନାଶିନୀ
ଚଣ୍ଡୀ, ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ରେ ସତୀ ସାଜିଲା ଉଲ୍ଲାସେ
ଅଟ୍ଟହାସି, ଲଙ୍କାଧାମେ ସାଜିଲା ଭୈରବୀ
ରକ୍ଷଃକୁଳ-ଅନୀକିନୀ-ଉଗ୍ରଚଣ୍ଡା ରଣେ ।
ଗଜରାଜତେଝ୍ ଭୁଜେ; ଅଶ୍ୱଗତି ପଦେ;
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣରଥ ଶିଡ଼ଚୂଡ଼ା; ଅଞ୍ଚଳ ପତାକା
ରତ୍ନମୟ; ଭେରୀ, ତୂରୀ, ଦୁନ୍ଦୁଭି, ଦାମାମା
ଆଦି ବାଦ୍ୟ ସିଂହନାଦ ! ଶେଲ, ଶକ୍ତି, ଜାଟି,
ତୋମର, ଭୋମର, ଶୂଳ, ମୁଷଳ, ମୁଦ୍ଗର,
ପଟ୍ଟିଶ, ନାରାଚ, କୌନ୍ତ – ଶୋଭେ ଦନ୍ତରୂପେ !
ଜନମିଲ ନୟନାଗ୍ନି ସାଁଜୋୟାର ତେଜେ !
ଥର ଥର ଥରେ ମହୀ କାଁପିଲା ସଘନେ,
କଲ୍ଲୋଳିଲା ଉଥଳିୟା ସଭୟେ ଜଳଧି;
ଅଧୀର ଭୂଧରବ୍ରଜ, –ସୀମାର ଗର୍ଜନେ,-
ପୁନଃ ଯେନ ଜନ୍ମି ଚଣ୍ଡୀ ନିନାଦିଲା ରୋଷେ !

ଚମକି ଶିବିରେ ଶୂଳ ରବିକୁଳରବି
କହିଲା ସମ୍ଭାଷି ମିତ୍ର ବିଭୀଷଣେ, "ଦେଖ,
ହେ ସଖେ, କାଁପିଛେ ଲଙ୍କା ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ଏବେ
ଘୋର ଭୂକମ୍ପନେ ଯେନ ! ଧୂମପୁଞ୍ଜ ଉଡ଼ି

ଆବରିଛେ ଦିନନାଥେ ଘନ ଘନ ରୂପେ;
ଉଜଳିଛେ ନଭସ୍ଥଳ ଭୟଙ୍କରୀ ବିଭା,
କାଳାଗ୍ନିସମ୍ଭବା ଯେନ ! ଶୁନ, କାନ ଦିୟା,
କଲ୍ଲୋଳ, ଜଳଧି ଯେନ ଉଥଳିଛେ ଦୂରେ
ଲୟିତେ ପ୍ରଳୟେ ବିଶ୍ୱ !" କହିଲା -ସହାସେ
ପାଣ୍ଡୁଗଣ୍ଡଦେଶ—ରକ୍ଷଃ, ମିତ୍ରଚୂଡ଼ାମଣି,
"କି ଆର କହିବ, ଦେବ ? କାଁପିଛେ ଏ ପୁରୀ
ରକ୍ଷୋବୀରପଦଭରେ, ନହେ ଭୂକମ୍ପନେ !
କାଳାଗ୍ନିସମ୍ଭବା ବିଭା ନହେ ଯା ଦେଖିଛ
ଗଗନେ, ବୈଦେହୀନାଥ; ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣବର୍ମ-ଆଭା
ଅସ୍ତ୍ରାଦିର ତେଜଃ ସହ ମିଶି ଉଜଳିଛେ
ଦଶ ଦିଶ ! ରୋଧିଛେ ଯେ କୋଳାହଳ, ବଳି,
ଶ୍ରବଣକୁହର ଏବେ, ନହେ ସିନ୍ଧୁଧ୍ୱନି,
ଗରଜେ ରାକ୍ଷସଚମୂ, ମାତି ବୀରମଦେ ।
ଆକୁଳ ପୁତ୍ରେନ୍ଦ୍ରଶୋକେ, ସାଜିଛେ ସୁରଥୀ
ଲଙ୍କେଶ ! କେମନେ, କହ ରକ୍ଷିବେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ,
ଆର ଯତ ବୀରେ, ବୀର, ଏ ଘୋର ସଙ୍କଟେ ?"

ସୁସ୍ୱରେ କହିଲା ପ୍ରଭୁ, "ଯାଓ ତ୍ୱରା କରି
ମିତ୍ରବର, ଆନ ହେଥା ଆହ୍ୱାନି ସତ୍ୱରେ
ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷଦଳେ ତୁମି । ଦେବାଶ୍ରିତ ସଦା,
ଏ ଦାସ, ଦେବତାକୁଳ ରକ୍ଷିବେ ଦାସେରେ !"

ଶୃଙ୍ଗ ଧରି ରକ୍ଷୋବର ନାଦିଲା ଭୈରବେ ।
ଆଇଲା କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାନାଥ ଗଜପତିଗତି;
ରଣବିଶାରଦ ଶୂର ଅଙ୍ଗଦ; ଆଇଲା
ନଳ, ନୀଳ ଦେବାକୃତି, ପ୍ରଭଞ୍ଜନସମ
ଭୀମପରାକ୍ରମ ହନୁ; ଜାମ୍ବୁବାନ ବଳୀ;
ବୀରକୁଳର୍ଷଭ ବୀର ଶରଭ; ଗବାକ୍ଷ
ରକ୍ତାକ୍ଷ, ରାକ୍ଷସତ୍ରାସ; ଆର ନେତା ଯତ ।
ସମ୍ଭାଷି ବୀରେନ୍ଦ୍ରଦଳେ ଯଥାବିଧି ବଳୀ
ରାଘବ, କହିଲା ପ୍ରଭୁ, "ପୁତ୍ରଶୋକେ ଆଜି
ବିକଳ ରାକ୍ଷସପତି ସାଜିଛେ ସତ୍ୱରେ
ସହ ରକ୍ଷଃ-ଅନୀକିନୀ; ସଘନେ ଟଳିଛେ
ବୀରପଦଭରେ ଲଙ୍କା ! ତୋମରା ସକଳେ
ତ୍ରିଭୁବନଜୟୀ ରଣେ, ସାଜ ତ୍ୱରା କରି;
ରାଖ ଗୋ ରାଘବେ ଆଜି ଏ ଘୋର ବିପଦେ ।
ସ୍ୱବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବହୀନ ବନବାସୀ ଆମି
ଭାଗ୍ୟଦୋଷେ; ତୋମରା ହେ ରାମେର ଭରସା,
ବିକ୍ରମ, ପ୍ରତାପ, ରଣେ ! ଏକମାତ୍ର ରଥୀ
ଜୀବେ ଲଙ୍କାପୁରେ ଏବେ; ବଧ ଆଜି ତାରେ,
ବୀରବୃନ୍ଦ ! ତୋମାଦେରି ପ୍ରସାଦେ ବାଁଧିନୁ
ସିନ୍ଧୁ; ଶୂଳୀଶମ୍ଭୁନିଭ କୁମ୍ଭକର୍ଣ୍ଣ ଶୂରେ
ବଧିନୁ ତୁମୁଳ ଯୁଦ୍ଧେ, ନାଶିଲ ସୌମିତ୍ରି
ଦେବଦୈତ୍ୟନରତ୍ରାସ ଭୀମ ମେଘନାଦେ !
କୁଳ, ମାନ, ପ୍ରାଣ ମୋର ରାଖ ହେ ଉଦ୍ଧାରି,
ରଘୁବନ୍ଧୁ, ରଘୁବଧୂ, ବଦ୍ଧା କାରାଗାରେ
ରକ୍ଷଃ-ଛଳେ ! ସ୍ନେହପଣେ କିନିୟାଛ ରାମେ
ତୋମରା, ବାଁଧ ହେ ଆଜି କୃତଜ୍ଞତା-ପାଶେ
ରଘୁବଂଶେ, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ପ୍ରକାଶି !"

ନୀରବିଲା ରଘୁନାଥ ସଜଳ ନୟନେ ।
ବାରିଦପ୍ରତିମ ସ୍ୱନେ ସ୍ୱନି ଉତ୍ତରିଲା
ସୁଗ୍ରୀବ; "ମରିବ, ନହେ ମାରିବ ରାବଣେ,
ଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଶୂରଶ୍ରେଷ୍ଠ, ତବ ପଦତଳେ !
ଭୁଞ୍ଜି ରାଜ୍ୟସୁଖ, ନାଥ, ତୋମାର ପ୍ରସାଦେ,—
ଧନମାନଦାତା ତୁମି; କୃତଜ୍ଞତା-ପାଶେ
ଚିର ବାଁଧା, ଏ ଅଧୀନ, ଓ ପଦପଙ୍କଜେ !

ଆର କି କହିବ, ଶୂର ? ମମ ସଙ୍ଗୀଦଳେ
ନାହି ବୀର, ତବ କର୍ମ ସାଧିତେ ଯେ ଡରେ
କୃତାନ୍ତ ! ସାଜୁକ ରକ୍ଷଃ, ଯୁଝିବ ଆମରା
ଅଭୟେ !” ଗର୍ଜିଲା ରୋଷେ ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ଯତ,
ଗର୍ଜିଲା ବିକଟ ଠାଟ ଜୟ ରାମ ନାଦେ !

ସେ ଭୈରବ ରବେ ରୁଷି, ରକ୍ଷଃ-ଅନୀକିନୀ
ନିନାଦିଲା ବୀରମଦେ, ନିନାଦେନ ଯଥା
ଦାନବଦଳନୀ ଦୁର୍ଗା ଦାନବନିନାଦେ !-
ପୂରିଲ କନକ-ଲଙ୍କା ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଘୋଷେ !

କମଳ-ଆସନେ ଯଥା ବସେନ କମଳା,
ରକ୍ଷଃକୁଳରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ, ପଶିଲ ସେ ସ୍ଥଳେ
ଆରାବ; ଚମକି ସତୀ ଉଠିଲା ସତ୍ୱରେ ।
ଦେଖିଲା ପଦ୍ମାକ୍ଷୀ, ରକ୍ଷଃ ସାଜିଛେ ଚୌଦିକେ
କ୍ରୋଧାନ୍ଧ; ରାକ୍ଷସଧ୍ୱଜ ଉଡ଼ିଛେ ଆକାଶେ,
ଜୀବକୁଳ-କୁଲକ୍ଷଣ ! ବାଜିଛେ ଗମ୍ଭୀରେ
ରକ୍ଷୋବାଦ୍ୟ । ଶୂନ୍ୟପଥେ ଚଳିଲା ଇନ୍ଦିରା-
ଶରଦିନ୍ଦୁନିଭାନନା—ବୈଜୟନ୍ତ ଧାମେ ।

ବାଜିଛେ ବିବିଧ ବାଦ୍ୟ ତ୍ରିଦଶ-ଆଳୟେ;
ନାଚିଛେ ଅପ୍ସରାବୃନ୍ଦ; ଗାଇଛେ ସୁତାନେ
କିନ୍ନର; ସୁବର୍ଣ୍ଣାସନେ ଦେବଦେବୀଦଳେ
ଦେବରାଜ, ବାମେ ଶଚୀ ସୁଚାରୁହାସିନୀ;
ଅନନ୍ତ ବାସନ୍ତାନିଳ ବହିଛେ ସୁସ୍ୱନେ;
ବର୍ଷିଛେ ମନ୍ଦାରପୁଞ୍ଜ ଗନ୍ଧର୍ବ ଚୌଦିକେ ।

ପଶିଲା କେଶବ-ପ୍ରିୟା ଦେବସଭାତଳେ ।
ପ୍ରଣମି କହିଲା ଇନ୍ଦ୍ର, “ଦେହ ପଦଧୂଳି,
ଜନନି, ନିଃଶଙ୍କ ଦାସ ତୋମାର ପ୍ରସାଦେ-
ଗତଜୀବ ରଣେ ଆଜି ଦୁରନ୍ତ ରାବଣି !
ଭୁଞ୍ଜିବ ସ୍ୱର୍ଗେର ସୁଖ ନିରାପଦେ ଏବେ ।
କୃପାଦୃଷ୍ଟି ଯାର ପ୍ରତି କର, କୃପାମୟି,
ତୁମି, କି ଅଭାବ ତାର ?” ହାସି ଉତ୍ତରିଲା
ରତ୍ନାକରରତ୍ନୋତ୍ତମା ଇନ୍ଦିରା ସୁନ୍ଦରୀ,-
“ଭୂତଳେ ପତିତ ଏବେ ଦୈତ୍ୟକୁଳରିପୁ,
ରିପୁ ତବ; କିନ୍ତୁ ସାଜେ ରକ୍ଷୋବଳଦଳେ
ଲଙ୍କେଶ, ଆକୁଳ ରାଜା ପ୍ରତିବିଧାନିତେ
ପୁତ୍ରବଧ ! ଲକ୍ଷ ରକ୍ଷଃ ସାଜେ ତାର ସନେ ।
ଦିତେ ଏ ବାରତା, ଦେବ, ଆଇନୁ ଏ ଦେଶେ ।
ସାଧିଲ ତୋମାର କର୍ମ ସୌମିତ୍ରି ସୁମତି;
ରକ୍ଷ ତାରେ, ଆଦିତେୟ ! ଉପକାରୀ ଜନେ,
ମହତ୍ ଯେ ପ୍ରାଣ-ପଣେ ଉଦ୍ଧାରେ ବିପଦେ !
ଆର କି କହିବ, ଶକ୍ର ? ଅବିଦିତ ନହେ
ରକ୍ଷଃକୁଳପ୍ରାକ୍ରମ ! ଦେଖ ଚିନ୍ତା କରି
କି ଉପାୟେ, ଶଚୀକାନ୍ତ, ରାଖିବେ ରାଘବେ ।”
ଉତ୍ତରିଲା ଦେବପତି,— “ସ୍ୱର୍ଗେର ଉତ୍ତରେ,
ଦେଖ ଚେୟେ, ଜଗଦମ୍ବେ, ଅମ୍ବର ପ୍ରଦେଶେ;—
ସୁସଜ୍ଜ ଅମରଦଳ । ବାହିରିୟା ଯଦି
ରଣ-ଆଶେ ମହେଷ୍ୱାସ ରକ୍ଷଃକୁଳପତି,
ସମରିବ ତାର ସଙ୍ଗେ ରଙ୍ଗେ, ଦୟାମୟି ।-
ନା ଡରି ରାବଣେ, ମାଥ, ରାବଣି ବିହନେ !”

ବାସବୀୟ ଚମୂ ରମା ଦେଖିଲା ଚମକି
ସ୍ୱର୍ଗେର ଉତ୍ତର ଭାଗେ । ଯତ ଦୂର ଚଳେ
ଦେବଦୃଷ୍ଟି, ଦୃଷ୍ଟି ଦାନେ ହେରିଲା ସୁନ୍ଦରୀ
ରଥ, ଗଜ, ଅଶ୍ୱ, ସାଦୀ, ନିଷାଦୀ, ସୁରଥୀ,
ପଦାତିକ ଯମଜୟୀ, ବିଜୟୀ ସମରେ ।

ଗନ୍ଧର୍ବ, କିନ୍ନର, ଦେବ, କାଳାଗ୍ନି-ସଦୃଶ
ତେଜେ; ଶିଖିଧ୍ୱଜରଥେ ସ୍କନ୍ଦ ତାରକାରି
ସେନାନୀ, ବିଚିତ୍ର ରଥେ ଚିତ୍ରରଥ ରଥୀ ।
ଜ୍ୱଳିଛେ ଅମ୍ବର ଯଥା ବନ ଦାବାନଳେ;
ଧୂମପୁଞ୍ଜସମ ତାହେ ଶୋଭେ ଗଜରାଜୀ,
ଶିଖାରୂପେ ଶୂଳାଗ୍ରାମେ ଭାତିଛେ ଝଳସି
ନୟନ! ଚପଳା ଯେନ ଅଚଳା, ଶୋଭିଛେ
ପତାକା, ରବିପରିଧି ଜିନି ତେଜୋଗୁଣେ,
ଝକଝକେ ଚର୍ମ, ବର୍ମ ଝଳେ ଝଳଝଳେ!

ଶୁଧିଲା ମାଧବପ୍ରିୟା - "କହ ଦେବନିଧି
ଆଦିତେୟ, କୋଥା ଏବେ ପ୍ରଭଞ୍ଜନ-ଆଦି
ଦିକ୍‌ପାଳ? ତ୍ରିଦିବସୈନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ କେନ ହେରି
ଏ ବିରହେ?" ଉତ୍ତରିଲା ଶଚୀକାନ୍ତ ବଳୀ;
"ନିଜ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ଆଜି ରକ୍ଷିତେ ଦିକ୍‌ପାଳେ
ଆଦେଶିନୁ, ଜଗଦମ୍ବେ । ଦେବରକ୍ଷୋରଣେ,
(ଦୁର୍ଜୟ ଉଭୟ କୁଳ) କେ ଜାନେ କି ଘଟେ?-
ହୟତ ମଜିବେ ମହୀ, ପ୍ରଳୟେ ଯେମତି,
ଆଜି, ଏ ବିପୁଳ ସୃଷ୍ଟି ଯାବେ ରସାତଳେ!"

ଆଶୀଷିୟା ସୁକେଶିନୀ କେଶବବାସନା
ଦେବେଶେ, ଲଜ୍ଜାୟ ମାତା ସତ୍ୱରେ ଫିରିଲା
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଘନବାହନେ, ପଶି ସ୍ୱମନ୍ଦିରେ,
ବିଷାଦେ କମଳାସନେ ବସିଲା କମଳା,-
ଆଲୋ କରି ଦଶ ଦିଶ ରୂପେର କିରଣେ,
ବିରସବଦନେ, ମରି, ରକ୍ଷଃକୁଳଦୁଃଖେ!

ରଣମଦେ ମତ୍ତ ସାଜେ ରକ୍ଷଃକୁଳପତି,-
ହେମକୂଟ-ହେମଶୃଙ୍ଗ-ସମୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ତେଜେ
ଚୌଦିକେ ରଥୀନ୍ଦ୍ରଦଳ! ବାଜିଛେ ଅଦୂରେ
ରଣବାଦ୍ୟ, ରକ୍ଷୋଧ୍ୱଜ ଉଡ଼ିଛେ ଆକାଶେ ।
ଅସଂଖ୍ୟ ରାକ୍ଷସବୃନ୍ଦ ନାଦିଛେ ହୁଙ୍କାରେ!
ହେନ କାଳେ ସଭାତଳେ ଉତରିଲା ରାଣୀ
ମନ୍ଦୋଦରୀ, ଶିଶୁଶୂନ୍ୟ ନୀଡ଼ ହେରି ଯଥା
ଆକୁଳା କପୋତୀ, ହାୟ! ଧାଇଛେ ପଶ୍ଚାତେ
ସଖୀଦଳ । ରାଜପଦେ ପଡ଼ିଲା ମହିଷୀ ।

ଯତନେ ସତୀରେ ତୁଳି, କହିଲା ବିଷାଦେ
ରକ୍ଷୋରାଜ, "ବାମ ଏବେ, ରକ୍ଷଃ-କୁଳେନ୍ଦ୍ରାଣି,
ଆମା ଦୋଁହା ପ୍ରତି ବିଧି! ତବେ ସେ ବାଁଚିଛି
ଏଖନଓ, ସେ କେବଳ ପ୍ରତିବିଧିତ୍ସିତେ
ମୃତ୍ୟୁ ତାର! ଯାଓ ଫିରି ଶୂନ୍ୟ ଘରେ ତୁମି;–
ରଣକ୍ଷେତ୍ରଯାତ୍ରୀ ଆମି, କେନ ରୋଧ ମୋରେ?
ବିଳାପେର କାଳ, ଦେବି, ଚିରକାଳ ପାବ!
ବୃଥା ରାଜ୍ୟସୁଖେ, ସତି, ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦିୟା,
ବିରଳେ ବସିୟା ଦୋଁହେ ସ୍ମରିବ ତାହାରେ
ଅହରହଃ । ଯାଓ ଫିରି; କେନ ନିବାଇବେ
ଏ ରୋଷାଗ୍ନି ଅଶ୍ରୁନୀରେ, ରାଣି ମନ୍ଦୋଦରି?
ବନସୁଶୋଭନ ଶାଳ ଭୂପତିତ ଆଜି,
ଚୂର୍ଣ୍ଣ ତୁଙ୍ଗତମ ଶୃଙ୍ଗ ଗିରିବର ଶିରେ;
ଗଗନରତନ ଶଶୀ ଚିରରାହୁ ଗ୍ରାସେ!"

ଧରାଧରି କରି ସଖୀ ଲଇଲା ଦେବୀରେ
ଅବରୋଧେ! କ୍ରୋଧଭରେ ବାହିରି, ଭୈରବେ
କହିଲା ରାକ୍ଷସନାଥ, ସମ୍ବୋଧି ରାକ୍ଷସେ,–
"ଦେବ-ଦୈତ୍ୟ-ନର-ରଣେ ଯାର ପରାକ୍ରମେ
ଜୟୀ ରକ୍ଷଃ-ଅନୀକିନୀ; ଯାର ଶରଜାଳେ
କାତର ଦେବେନ୍ଦ୍ର ସହ ଦେବକୁଳ-ରଥୀ;

ଅତଳ ପାତାଳେ ନାଗ, ନର ନରଲୋକେ;–
ହତ ସେ ବୀରେଶ ଆଜି ଅନ୍ୟାୟ ସମରେ,
ବୀରବୃନ୍ଦ ! ଚୋରବେଶେ ପଶି ଦେବାଳୟେ,
ସୌମିତ୍ରି ବଧିଳ ପୁତ୍ରେ, ନିରସ୍ତ୍ର ସେ ଯବେ
ନିଭୃତେ ! ପ୍ରବାସେ ଯଥା ମନୋଦୁଃଖେ ମରେ
ପ୍ରବାସୀ, ଆସନ୍ନକାଳେ ନା ହେରି ସମ୍ମୁଖେ
ସ୍ନେହପାତ୍ର ତାର ଯତ- ପିତା, ମାତା, ଭ୍ରାତା,
ଦୟିତା-ମରିଳ ଆଜି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଲଙ୍କାପୁରେ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା-ଅଳଙ୍କାର ! ବହୁକାଳାବଧି
ପାଳିୟାଛି ପୁତ୍ରସମ ତୋମା ସବେ ଆମି;–
ଜିଜ୍ଞାସହ ଭୂମଣ୍ଡଳେ, କୋନ୍ ବଂଶଖ୍ୟାତି
ରକ୍ଷୋବଂଶଖ୍ୟାତିସମ ? କିନ୍ତୁ ଦେବ ନରେ
ପରାଭାବି, କୀର୍ତ୍ତିବୃକ୍ଷ ରୋପିନୁ ଜଗତେ
ବୃଥା ! ନିଦାରୁଣ ବିଧି, ଏତ ଦିନେ ଏବେ
ବାମତମ ମମ ପ୍ରତି, ତେଁଇ ଶୁଖାଇଲ
ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲବାଳ ଅକାଳ ନିଦାଘେ !
କିନ୍ତୁ ନା ବିଳାପି ଆମି । କି ଫଳ ବିଳାପେ ?
ଆର କି ପାଇବ ତାରେ ? ଅଶ୍ରୁବାରିଧାରା,
ହାୟ ରେ, ଦ୍ରବେ କି କଭୁ କୃତାନ୍ତେର ହିୟା
କଠିନ ? ସମରେ ଏବେ ପଶି ବିନାଶିବ
ଅଧର୍ମି ସୌମିତ୍ରି ମୂଢ଼େ, କପଟ-ସମରୀ,-
ବୃଥା ଯଦି ରହ ଆଜି, ଆର ନା ଫିରିବ-
ପଦାର୍ପଣ ଆର ନାହି କରିବ ଏ ପୁରେ
ଏ ଜନ୍ମେ ! ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମମ ଏଇ, ରକ୍ଷୋରଥି !
ଦେବଦୈତ୍ୟନରତ୍ରାସ ତୋମରା ସମରେ;
ବିଶ୍ୱଜୟୀ, ସ୍ମରି ତାରେ, ଚଳ ରଣସ୍ଥଳେ,–
ମେଘନାଦ ହତ ରଣେ, ଏ ବାରତା ଶୁନି,
କେ ଚାହେ ବାଁଚିତେ ଆଜି ଏ କର୍ବ୍ବୁରକୁଳେ,
କର୍ବ୍ବୁରକୁଳେର ଗର୍ବ ମେଘନାଦ ବଳୀ !"

ନୀରବିଲା ମହେଷ୍ୱାସ ନିଶ୍ୱାସି ବିଷାଦେ ।
କ୍ଷୋଭେ ରୋଷେ ରକ୍ଷଃସୈନ୍ୟ ନାଦିଲା ନିର୍ଘୋଷେ,
ତିତିୟା ମହୀରେ, ମରି, ନୟନେ-ଆସାରେ !

ଶୁନି ସେ ଭୀଷଣ ସ୍ୱନ ନାଦିଲା ଗମ୍ଭୀରେ
ରଘୁସୈନ୍ୟ । ଦ୍ୱିଦିବେନ୍ଦ୍ର ନାଦିଲା ଦ୍ୱିଦିବେ !
ରୁଷିଲା ବୈଦେହୀନାଥ, ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ,
ସୁଗ୍ରୀବ ଅଙ୍ଗଦ, ହନୁ, ନେତୃନିଧି ଯତ,
ରକ୍ଷୋଯମ; ନଳ, ନୀଳ, ଶରଭ ସୁମତି,–
ଗର୍ଜିଲ ବିକଟ ଠାଟ ଜୟ ରାମ ନାଦେ !
ମନ୍ଦ୍ରିଲା ଜୀମୂତବୃନ୍ଦ ଆବରି ଅମ୍ବରେ;
ଇରମ୍ମଦେ ଧାଁଧି ବିଶ୍ୱ, ଗର୍ଜିଲ ଅଶନି,
ଚାମୁଣ୍ଡାର ହାସିରାଶିସଦୃଶ ହାସିଲ
ସୌଦାମିନୀ, ଯବେ ଦେବୀ ହାସି ବିନାଶିଲା
ଦୁର୍ମଦ ଦାନବଦଳେ, ମତ୍ତ ରଣମଦେ ।
ଡୁବିଲା ତିମିରପୁଞ୍ଜେ ତିମିର-ବିନାଶୀ
ଦିନମଣି, ବାୟୁଦଳ ବହିଲା ଚୌଦିକେ
ବୈଶ୍ୱାନରଶ୍ୱାସରୂପେ; ଜ୍ୱଳିଲ କାନନେ
ଦାବାଗ୍ନି, ପ୍ଲାବନ ନାଦି ଗ୍ରାସିଲ ସହସା
ପୁରୀ, ପଲ୍ଲୀ; ଭୂକମ୍ପନେ ପଡ଼ିଲ ଭୂତଳେ
ଅଟ୍ଟାଳିକା, ତରୁରାଜୀ; ଜୀବନ ତ୍ୟଜିଲ
ଉଚ୍ଚ କାଁଦି ଜୀବକୁଳ, ପ୍ରଳୟେ ଯେମତି !–

ମହାଭୟେ ଭୀତା ମହୀ କାଁଦିୟା ଚଳିଲା
ବୈକୁଣ୍ଠେ । କନକାସନେ ବିରାଜେନ ଯଥା
ମାଧବ, ପ୍ରଣମି ସାଧ୍ୱୀ ଆରାଧିଲା ଦେବେ;–

“ବାରେ ବାରେ ଅଧୀନୀରେ, ଦୟାସିନ୍ଧୁ ତୁମି,
ହେ ରମେଶ, ତରାଇଲା ବହୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି;
କୂର୍ମପୃଷ୍ଠେ ତିଷ୍ଠାଇଲା ଦାସୀରେ ପ୍ରଳୟେ
କୂର୍ମରୂପେ; ବିରାଜିନୁ ଦଶନଶିଖରେ
ଆମି, (ଶଶାଙ୍କେର ଦେହେ କଳଙ୍କେର ରେଖା-
ସଦୃଶୀ) ବରାହମୂର୍ତ୍ତି ଧରିଲା ଯେ କାଳେ,
ଦୀନବନ୍ଧୁ ! ନରସିଂହବେଶେ ବିନାଶିୟା
ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ଦୈତ୍ୟେ, ଜୁଡ଼ାଳେ ଦାସୀରେ !
ଖର୍ବିଲା ବଳିର ଗର୍ବ ଖର୍ବାକାରଛଳେ,
ବାମନ ! ବାଁଚିନୁ, ପ୍ରଭୁ, ତୋମାର ପ୍ରସାଦେ !
ଆର କି କହିବ, ନାଥ ! ପଦାଶ୍ରିତା ଦାସୀ !
ତେଁଇ ପାଦପଦ୍ମତଳେ ଏ ବିପତ୍ତିକାଳେ ।”

ହାସି ସୁମଧୁର ସ୍ୱରେ ଶୁଧିଲା ମୁରାରି,
“କି ହେତୁ କାତରା ଆଜି, କହ ଜଗନ୍ମାଥ
ବସୁଧେ ?ଆୟାସେ ଆଜି କେ, ବତ୍ସେ, ତୋମାରେ ?”

ଉତ୍ତରିଲା କାଁଦି ମହୀ; “କି ନା ତୁମି ଜାନ,
ସର୍ବଜ୍ଞ ? ଲଙ୍କାର ପାନେ ଦେଖ, ପ୍ରଭୁ, ଚାହି ।
ରଣେ ମତ୍ତ ରକ୍ଷୋରାଜ; ରଣେ ମତ୍ତ ବଳୀ
ରାଘବେନ୍ଦ୍ର, ରଣେ ମତ୍ତ ତ୍ରିଦିବେନ୍ଦ୍ର ରଥୀ !
ମଦକଳ କରିତ୍ରୟ ଆୟାସେ ଦାସୀରେ !
ଦେବତାକୃତି ରଥୀପତି ସୌମିତ୍ରି କେଶରୀ
ବଧିଲା ସଂଗ୍ରାମେ ଆଜି ଭୀମ ମେଘନାଦେ,
ଆକୁଳ ବିଷମ ଶୋକେ ରକ୍ଷଃକୁଳନିଧି
କରିଲା ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ରଣେ ମାରିବେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ;
କରିଲା ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଇନ୍ଦ୍ର ରକ୍ଷିତେ ତାହାରେ
ବୀରଦର୍ପେ;—ଅବିଳମ୍ବେ, ହାୟ, ଆରମ୍ଭିବେ
କାଲ ରଣ, ପୀତାମ୍ବର, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କାପୁରେ
ଦେବ, ରକ୍ଷଃ, ନର ରୋଷେ । କେମନେ ସହିବ
ଏ ଘୋର ଯାତନା, ନାଥ, କହ ତା ଆମାରେ ?”

ଚାହିଲା ରମେଶ ହାସି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା ପାନେ ।
ଦେଖିଲା ରାକ୍ଷସବଳ ବାହିରିଛେ ଦଳେ
ଅସଂଖ୍ୟ, ପ୍ରତିଘ-ଅନ୍ଧ, ଚତୁଃସ୍କନ୍ଧରୂପୀ ।
ଚଳିଛେ ପ୍ରତାପ ଆଗେ ଜଗତ କାଁପାୟେ,
ପଶ୍ଚାତେ ଶବଦ ଚଳେ ଶ୍ରବଣ ବଧିରି,
ଚଳିଛେ ପରାଗ ପରେ ଦୃଷ୍ଟିପଥ ରୋଧି
ଘନ ଘନାକାରରୂପେ ! ଟଳିଛେ ସଘନେ
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କା ! ବହିର୍ଭାଗେ ଦେଖିଲା ଶ୍ରୀମତୀ
ରଘୁସୈନ୍ୟ, ଊର୍ମିକୁଳ ସିନ୍ଧୁମୁଖେ ଯଥା
ଚିର-ଅରି ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଦେଖା ଦିଲେ ଦୂରେ ।
ଦେଖିଲା ପୁଣ୍ଡରୀକାକ୍ଷ, ଦେବଦଳ ବେଗେ
ଧାଇଛେ ଲଙ୍କାର ପାନେ, ପକ୍ଷିରାଜ ଯଥା
ଗରୁଡ଼, ହେରିୟା ଦୂରେ ସଦା-ଭକ୍ଷ୍ୟ ଫଣୀ,
ହୁଙ୍କାରେ ! ପୂରିଛେ ବିଶ୍ୱ ଗମ୍ଭୀର ନିର୍ଘୋଷେ !
ପଳାଇଛେ ଯୋଗୀକୁଳ ଯୋଗ ଯାଗ ଛାଡ଼ି,
କୋଳେ କରି ଶିଶୁକୁଳେ କାଁଦିଛେ ଜନନୀ,
ଭୟାକୁଳା; ଜୀବବ୍ରଜ ଧାଇଛେ ଚୌଦିକେ
ଛନ୍ନମତି ! କ୍ଷଣକାଳ ଚିନ୍ତି ଚିନ୍ତାମଣି
(ଯୋଗୀନ୍ଦ୍ର-ମାନସ-ହଂସ) କହିଲା ମହୀରେ,-
ବିଷମ ବିପଦ, ସତି, ଉପସ୍ଥିତ ଦେଖି
ତବ ପକ୍ଷେ ! ବିରୂପାକ୍ଷ, ରୁଦ୍ରତେଜୋଦାନେ,
ତେଜସ୍ୱୀ କରିଲା ଆଜି ରକ୍ଷଃକୁଳରାଜେ ।
ନା ହେରି ଉପାୟ କିଛୁ, ଯାହ ତାଁର କାଛେ,
ମେଦିନି !” ପଦାରବିନ୍ଦେ କାଁଦି ଉତ୍ତରିଲା

ବସୁନ୍ଧରା, "ହାୟ, ପ୍ରଭୁ, ଦୁରନ୍ତ ସଂହାରୀ
ତ୍ରିଶୂଳୀ; ସତତ ରତ ନିଧନ ସାଧନେ!
ନିରନ୍ତର ତମୋଗୁଣେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତ୍ରିପୁରାରି ।
କାଳ-ସର୍ପ-ସାଧ, ସୌରି, ସଦା ଦଗ୍ଧାଇତେ,
ଉଗରି ବିଷାଗ୍ନି, ଜୀବେ ! ଦୟାସିନ୍ଧୁ ତୁମି,
ବିଶ୍ୱମ୍ଭର, ବିଶ୍ୱଭାର ତୁମି ନା ବହିଲେ,
କେ ଆର ବହିବେ, କହ ? ବାଁଚାଓ ଦାସୀରେ,
ହେ ଶ୍ରୀପତି, ଏ ମିନତି ଓ ରାଙ୍ଗା ଚରଣେ !"

ଉତ୍ତରିଲା ହାସି ବିଭୁ, "ଯାଓ ନିଜ ସ୍ଥଳେ,
ବସୁଧେ; ସାଧିବ କାର୍ଯ ତୋମାର, ସମ୍ବରି
ଦେବବୀର୍ଯ । ନା ପାରିବେ ରକ୍ଷିତେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ
ଦେବେନ୍ଦ୍ର, ରାକ୍ଷସଦୁଃଖେ ଦୁଃଖୀ ଉମାପତି ।"

ମହାନନ୍ଦେ ବସୁନ୍ଧରା ଗେଲା ନିଜ ସ୍ଥଳେ ।
କହିଲା ଗରୁଡ଼େ ପ୍ରଭୁ, "ଉଡ଼ି ନଭୋଦେଶେ,
ଗରୁତ୍ମାନ୍, ଦେବତେଜ ହର ଆଜି ରଣେ,
ହରେ ଅମ୍ବୁରାଶି ଯଥା ତିମିରାରି ରବି;
କିଂବା ତୁମି, ବୈନତେୟ, ହରିଲା ଯେମତି
ଅମୃତ । ନିସ୍ତେଜ ଦେବେ ଆମାର ଆଦେଶେ ।"

ବିସ୍ତାରି ବିଶାଳ ପକ୍ଷ, ଉଡ଼ିଲା ଆକାଶେ
ପକ୍ଷିରାଜ; ମହାଛାୟା ପଡ଼ିଲ ଭୂତଳେ,
ଆଁଧାରି ଅଯୁତ ବନ, ଗିରି, ନଦ, ନଦୀ ।

ଯଥା ଗୃହମାଝେ ବହ୍ନି ଜ୍ୱଳିଲେ ଉତ୍ତେଜେ,
ଗବାକ୍ଷ-ଦୁୟାର-ପଥେ ବାହିରିୟା ବେଗେ
ଶିଖାପୁଞ୍ଜ, ବାହିରିଲ ଚାରି ଦ୍ୱାର ଦିୟା
ରାକ୍ଷସ, ନିନାଦି ରୋଷେ; ଗର୍ଜିଲ ଚୌଦିକେ
ରଘୁସୈନ୍ୟ; ଦେବବୃନ୍ଦ ପଶିଲା ସମରେ ।

ଆଇଲା ମାତଙ୍ଗବର ଐରାବତ, ମାତି
ରଣରଙ୍ଗେ; ପୃଷ୍ଠଦେଶେ ଦମ୍ଭୋଳିନିକ୍ଷେପୀ
ସହସ୍ରାକ୍ଷ, ଦୀପ୍ୟମାନ ମେରୁଶୃଙ୍ଗ ଯଥା
ରବିକରେ, କିମ୍ବା ଭାନୁ ମଧ୍ୟାହ୍ନେ; ଆଇଲା
ଶିଖିଧ୍ୱଜ ରଥେ ରଥୀ ସ୍କନ୍ଦ ତାରକାରି
ସେନାନୀ; ବିଚିତ୍ର ରଥେ ଚିତ୍ରରଥ ରଥୀ;
କିନ୍ନର, ଗନ୍ଧର୍ବ, ଯକ୍ଷ, ବିବିଧ ବାହନେ !
ଆତଙ୍କେ ଶୁନିଲା ଲଙ୍କା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାଜନା;
କାଁପିଲ ଚମକି ଦେଶ ଅମର-ନିନାଦେ !

ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗେ ପ୍ରଣମି ଇନ୍ଦ୍ରେ କହିଲା ନୃମଣି,-
"ଦେବକୁଳଦାସ ଦାସ, ଦେବକୁଳପତି !
କତ ସେ କରିନୁ ପୁଣ୍ୟ ପୂର୍ବଜନ୍ମେ ଆମି,
କି ଆର କହିବ ତାର ? ତେଁଇ ସେ ଲଭିନୁ
ପଦାଶ୍ରୟ ଆଜି ତବ ଏ ବିପତ୍ତି-କାଳେ,
ବଜ୍ରପାଣି ! ତେଁଇ ଆଜି ଚରଣ-ପରଶେ
ପବିତ୍ରିଲା ଭୂମଣ୍ଡଳ ତ୍ରିଦିବନିବାସୀ ?"

ଉତ୍ତରିଲା ସ୍ୱର୍ଗୀଶ୍ୱର ସମ୍ଭାଷି ରାଘବେ,–
"ଦେବକୁଳପ୍ରିୟ ତୁମି, ରଘୁକୁଳମଣି !
ଉଠି ଦେବରଥେ, ରଥି, ନାଶ ବାହୁବଳେ
ରାକ୍ଷସ ଅଧର୍ମଚାରୀ । ନିଜ କର୍ମଦୋଷେ
ମଜେ ରକ୍ଷଃକୁଳନିଧି; କେ ରକ୍ଷିବେ ତାରେ ?
ଲଭିନୁ ଅମୃତ ଯଥା ମଥି ଜଳଦଳେ,
ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡି ଲଙ୍କା ଆଜି, ଦଣ୍ଡି ନିଶାଚରେ,
ସାଧ୍ୱୀ ମୈଥିଳୀରେ, ଶୂର, ଅର୍ପିବେ ତୋମାରେ
ଦେବକୁଳ ! କତ କାଳ ଅତଳ ସଳିଳେ
ବସିବେନ ଆର ରମା, ଆଁଧାରି ଜଗତେ ?"

ବାଜିଲ ଡୁମୁଳ ରଣ ଦେବରକ୍ଷୋନରରେ ।
ଅମ୍ବୁରାଶିସମ କମ୍ବୁ ଘୋଷିଲ ଚୌଦିକେ
ଅଯୁତ; ଟଙ୍କାରି ଧନୁଃ ଧନୁର୍ଦ୍ଧର ବଳୀ
ରୋଧିଲା ଶ୍ରବଣପଥ ! ଗଗନ ଛାଇୟା
ଉଡ଼ିଲ କଳମ୍ବକୁଳ, ଇରମ୍ମଦତେଜେ
ଭେଦି ବର୍ମ, ଚର୍ମ, ଦେହ, ବହିଲ ପ୍ଲାବନେ
ଶୋଣିତ ! ପଡ଼ିଲ ରକ୍ଷୋନରକୁଳରଥୀ,
ପଡ଼ିଲ କୁଞ୍ଜରପୁଞ୍ଜ, ନିକୁଞ୍ଜେ ଯେମତି
ପଡ଼େ ପ୍ରଭଞ୍ଜନବଳେ, ପଡ଼ିଲ ନିନାଦି
ବାଜୀରାଜୀ, ରଣଭୂମି ପୂରିଲ ଭୈରବେ !

ଆକ୍ରମିଲା ସୁରବୃନ୍ଦେ ଚତୁରଙ୍ଗ ବଳେ
ଚାମର–ଅମରତ୍ରାସ । ଚିତ୍ରରଥ ରଥୀ
ସୌରତେଜଃ ରଥେ ଶୂର ପଶିଲା ସଂଗ୍ରାମେ,
ବାରଣାରି ସିଂହ ଯଥା ହେରି ସେ ବାରଣେ ।
ଆହ୍ୱାନିଲ ଭୀମ ରବେ ସୁଗ୍ରୀବେ ଉଦଗ୍ର
ରଥୀଶ୍ୱର; ରଥଚକ୍ର ଘୂରିଲ ଘର୍ଘରେ
ଶତଜଳସ୍ରୋତୋନାଦେ । ଚାଳାଇଲା ବେଗେ
ବାଷ୍କଳ ମାତଙ୍ଗଯୂଥେ, ଯୂଥନାଥ ଯଥା
ଦୁର୍ବାର, ହେରିୟା ଦୂରେ ଅଙ୍ଗଦେ; ରୁଷିଲା
ଯୁବରାଜ, ରୋଷେ ଯଥା ସିଂହଶିଶୁ ହେରି
ମୃଗଦଳେ ! ଅସିଲୋମା, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସି କରେ,
ବାଜୀରାଜି ସହ କ୍ରୋଧେ ବେଢ଼ିଲ ଶରଭେ
ବୀରର୍ଷଭ । ବିଡ଼ାଳାକ୍ଷ (ବିରୂପାକ୍ଷ ଯଥା
ସର୍ବନାଶୀ) ହନୁ ସହ ଆରମ୍ଭିଲା କୋପେ
ସଂଗ୍ରାମ । ପଶିଲା ରଣେ ଦିବ୍ୟ ରଥେ ରଥୀ
ରାଘବ, ଦ୍ୱିତୀୟ, ଆହା, ସ୍ୱର୍ଗୀଶ୍ୱର ଯଥା
ବଜ୍ରଧର ! ଶିଖିଧ୍ୱଜ ସ୍କନ୍ଦ ତାରକାରି,
ସୁନ୍ଦର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଶୂରେ ଦେଖିଲା ବିସ୍ମୟେ
ନିଜପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟେ । ଉଡ଼ିଲ ଚୌଦିକେ
ଘନରୂପେ ରେଣୁରାଶି, ଟଳଟଳ ଟଳେ
ଟଳିଲା କନକ-ଲଙ୍କା, ଗର୍ଜିଲା ଜଳଧି ।
ସୃଜିଲା ଅପୂର୍ବ ବ୍ୟୂହ ଶଚୀକାନ୍ତ ବଳୀ ।

ବାହିରିଲା ରକ୍ଷୋରାଜ ପୁଷ୍ପକ-ଆରୋହୀ,
ଘର୍ଘରିଲ ରଥଚକ୍ର ନିର୍ଘୋଷେ, ଉଗରି
ବିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ; ତୁରଙ୍ଗମ ହେଷିଲ ଉଲ୍ଲାସେ ।
ରତନସମ୍ଭବା ବିଭା, ନୟନ ଧାଁଧିୟା,
ଧାୟ ଅଗ୍ରେ, ଉଷା ଯଥା, ଏକଚକ୍ର ରଥେ
ଉଦେନ ଆଦିତ୍ୟ ଯବେ ଉଦୟ-ଅଚଳେ !
ନାଦିଲ ଗମ୍ଭୀରେ ରକ୍ଷଃ ହେରି ରକ୍ଷୋନାଥେ ।

ସମ୍ଭାଷି ସାରଥିବରେ, କହିଲା ସୁରଥୀ,-
"ନାହି ଯୁଝେ ନର ଆଜି, ହେ ସୂତ, ଏକାକୀ,
ଦେଖ ଚେୟେ ! ଧୂମପୁଞ୍ଜେ ଅଗ୍ନିରାଶି ଯଥା,
ଶୋଭେ ଅସୁରାରିଦଳ ରଘୁସୈନ୍ୟ ମାଝେ ।
ଆଇଲା ଲଙ୍କାୟ ଇନ୍ଦ୍ର ଶୁନି ହତ ରଣେ
ଇନ୍ଦ୍ରଜିତ !" ସ୍ମରି ପୁତ୍ରେ ରକ୍ଷଃକୁଳନିଧି,
ସରୋଷେ ଗର୍ଜିୟା ରାଜା କହିଲା ଗଭୀରେ,
"ଚାଳାଓ, ହେ ସୂତ, ରଥ ଯଥା ବଜ୍ରପାଣି
ବାସବ ।" ଚଳିଲ ରଥ ମନୋରଥଗତି ।
ପାଳାଇଲ ରଘୁସୈନ୍ୟ, ପାଳାୟ ଯେମନି
ମଦକଳ କରିରାଜେ ହେରି, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସେ
ବନବାସୀ ! କିମ୍ବା ଯଥା ଭୀମାକୃତି ଘନ,
ବଜ୍ର-ଅଗ୍ନିପୂର୍ଣ୍ଣ, ଯବେ ଉଡ଼େ ବାୟୁପଥେ
ଘୋର ନାଦେ, ପଶୁପକ୍ଷୀ ପାଳାୟ ଚୌଦିକେ
ଅତଙ୍କେ ! ଟଙ୍କାରି ଧନୁଃ, ତୀକ୍ଷ୍ଣତର ଶରେ

ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଭେଦିଲା ବ୍ୟୂହ ବୀରେନ୍ଦ୍ର-କେଶରୀ,
ସହଜେ ପ୍ଲାବନ ଯଥା ଭାଙ୍ଗେ ଭୀମାଘାତେ
ବାଳିବନ୍ଧ ! କିମ୍ବା ଯଥା ବ୍ୟାଘ୍ର ନିଶାକାଳେ
ଗୋଷ୍ଠବୃତି ! ଅଗ୍ରସରି ଶିଖିଧ୍ୱଜ ରଥେ,
ଶିଞ୍ଜିନୀ ଆକର୍ଷି ରୋଷେ ତାରକାରି ବଳୀ
ରୋଧିଲା ସେ ରଥଗତି । କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ
ନମି ଶୂରେ ଲଙ୍କେଶ୍ୱର କହିଲା ଗମ୍ଭୀରେ,-
"ଶଙ୍କରୀ ଶଙ୍କରେ, ଦେବ, ପୂଜେ ଦିବାନିଶି
କିଙ୍କର ! ଲଜ୍ଜାୟ୍ ତବେ ବୈରୀଦଳ ମାଝେ
କେନ ଆଜି ହେରି ତୋମା ? ନରାଧମ ରାମେ
ହେନ ଆନୁକୂଲ୍ୟ ଦାନ କର କି କାରଣେ,
କୁମାର ? ରଥୀନ୍ଦ୍ର ତୁମି; ଅନ୍ୟାୟ୍ ସମରେ
ମାରିଲ ନନ୍ଦନେ ମୋର ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ମାରିବ
କପଟସମରୀ ମୂଢ଼େ; ଦେହ ପଥ ଛାଡ଼ି !"

କହିଲା ପାର୍ବତୀପୁତ୍ର, "ରକ୍ଷିବ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ,
ରକ୍ଷୋରାଜ, ଆଜି ଆମି ଦେବରାଜାଦେଶେ,
ବାହୁବଳେ, ବାହୁବଳ, ବିମୁଖ ଆମାରେ,
ନତୁବା ଏ ମନୋରଥ ନାରିବେ ପୂର୍ଣ୍ଣିତେ !"

ସରୋଷେ, ତେଜସ୍ୱୀ ଆଜି ମହାରୁଦ୍ରତେଜେ,
ହୁଙ୍କାରି ହାନିଲ ଅସ୍ତ୍ର ରକ୍ଷଃକୁଳନିଧି
ଅଗ୍ନିସମ, ଶରଜାଳେ କାତରିୟା ରଣେ
ଶକ୍ତିଧରେ ! ବିଜୟାରେ ସମ୍ଭାଷି ଅଭୟା
କହିଲା, "ଦେଖ୍ ଲୋ, ସଖି, ଚାହି ଲଙ୍କା ପାନେ,
ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରେ ରକ୍ଷେଶ୍ୱର ବିଁଧିଛେ କୁମାରେ
ନିର୍ଦ୍ଦୟ୍ ! ଆକାଶେ ଦେଖ୍, ପକ୍ଷୀନ୍ଦ୍ର ହରିଛେ-
ଦେବତେଝ୍, ଯା ଲୋ ତୁଇ ସୌଦାମିନୀଗତି,
ନିବାର୍ କୁମାରେ, ସଇ । ବିଦରିଛେ ହିୟା
ଆମାର, ଲୋ ସହଚରି, ହେରି ରକ୍ତଧାରା
ବାଛାର କୋମଳ ଦେହେ । ଭକତବତ୍ସଳ
ସଦାନନ୍ଦ, ପୁତ୍ରାଧିକ ସ୍ନେହେନ ଭକତେ;
ତେଁଇ ସେ ରାବଣ ଏବେ ଦୁର୍ବାର ସମରେ,
ସ୍ୱଜନି !" ଚଳିଲା ଆଶୁ ସୌରକରରୂପେ
ନୀଳାମ୍ବରପଥେ ଦୂତୀ । ସମ୍ବୋଧି କୁମାରେ
ବିଧୁମୁଖୀ, କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ କହିଲା- "ସମ୍ବର
ଅସ୍ତ୍ର ତବ, ଶକ୍ତିଧର, ଶକ୍ତିର ଆଦେଶେ ।
ମହାରୁଦ୍ରତେଜେ ଆଜି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲଙ୍କାପତି !"
ଫିରାଇଲା ରଥ ହାସି ସ୍କନ୍ଦ ତାରକାରି
ମହାସୁର । ସିଂହନାଦେ କଟକ କାଟିୟା
ଅସଂଖ୍ୟ, ରାକ୍ଷସନାଥ ଧାଇଲା ସତ୍ୱରେ
ଐରାବତ-ପୃଷ୍ଠେ ଯଥା ଦେବ ବଜ୍ରପାଣି ।

ବେଢ଼ିଲ ଗନ୍ଧର୍ବ ନର ଶତ ପ୍ରସରଣେ
ରକ୍ଷେନ୍ଦ୍ରେ; ହୁଙ୍କାରି ଶୂର ନିରସ୍ତିଲା ସବେ
ନିମିଷେ, କାଳାଗ୍ନି ଯଥା ଭସ୍ମେ ବନରାଜୀ ।
ପାଳାଇଲା ବୀରଦଳ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦିୟା
ଲଜ୍ଜାୟ୍ ! ଆଇଲା ରୋଷେ ଦୈତ୍ୟକୁଳ-ଅରି,
ହେରି ପାର୍ଥେ କର୍ଣ୍ଣ ଯଥା କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରଣେ ।
ଭୀଷଣ ତୋମର ରକ୍ଷଃ ହାନିଲା ହୁଙ୍କାରି
ଐରାବତଶିର୍ ଲକ୍ଷି । ଅର୍ଦ୍ଧପଥେ ତାହେ
ଶର ବୃଷ୍ଟି ସ୍ୱରୀଶ୍ୱର କାଟିଲା ସତ୍ୱରେ ।
କହିଲା କର୍ବୁରପତି ଗର୍ବେ ସୁରନାଥେ;—
"ଯାର ଭୟେ ବୈଜୟନ୍ତେ, ଶଚୀକାନ୍ତ ବଳି,
ଚିର କମ୍ପବାନ୍ ତୁମି, ହତ ସେ ରାବଣି,
ତୋମାର କୌଶଳେ, ଆଜି କପଟ ସଂଗ୍ରାମେ !
ତେଁଇ ବୁଝି ଆସିୟାଛ । ଲଙ୍କାପୁରେ ତୁମି,

ନିର୍ଲଜ୍ଜ ! ଅବଧ ତୁମି, ଅମର; ନହିଲେ
ଦମନେ ଶମନ ଯଥା, ଦମିତାମ ତୋମା
ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ! ନାରିବେ ତୁମି ରକ୍ଷିତେ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ,
ଏ ମମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଦେବ !” ଭୀମ ଗଦା ଧରି,
ଲମ୍ଫ ଦିୟା ରଥୀଶ୍ୱର ପଡ଼ିଲା ଭୂତଳେ,
ସଘନେ କାଁପିଲା ମହୀ ପଦଯୁଗଭରେ,
ଉତ୍ତୁଦେଶେ କୋଷେ ଅସି ବାଜିଲ ଝନ୍‌ଝନି !

ହୁଙ୍କାରି କୁଳିଶୀ ରୋଷେ ଧରିଲା କୁଳିଶେ !
ଅମନି ହରିଲ ତେଝ ଗରୁଡ଼; ନାରିଲା
ଲାଡ଼ିତେ ଦମ୍ଭୋଳି ଦେବ ଦମ୍ଭୋଳିନିକ୍ଷେପୀ !
ପ୍ରହାରିଲା ଭୀମ ଗଦା ଗଜରାଜଶିରେ
ରକ୍ଷୋରାଜ, ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ଯେମତି, ଉପାଡ଼ି
ଅଭ୍ରଭେଦୀ ମହୀରୁହ, ହାନେ ଗିରିଶିରେ ।
ଝଡ଼େ ! ଭୀମାଘାତେ ହସ୍ତୀ ନିରସ୍ତ, ପଡ଼ିଲା
ହାଁଟୁ ଗାଡ଼ି । ହାସି ରକ୍ଷଃ ଉଠିଲା ସ୍ୱରଥେ ।
ଯୋଗାଇଲା ମୁହୂର୍ତ୍ତେକେ ମାତଳି ସାରଥି
ସୁରଥ; ଛାଡ଼ିଲା ପଥ ଦିତିସୁତରିପୁ
ଅଭିମାନେ । ହାତେ ଧନୁଃ, ଘୋର ସିଂହନାଦେ
ଦିବ୍ୟ ରଥେ ଦାଶରଥି ପଶିଲା ସଂଗ୍ରାମେ ।

କହିଲା ରାକ୍ଷସପତି, “ନା ଚାହି ତୋମାରେ
ଆଜି, ହେ ବୈଦେହୀନାଥ । ଏ ଭବମଣ୍ଡଳେ
ଆଉ ଏକ ଦିନ ତୁମି ଜୀବ ନିରାପଦେ !
କୋଥା ସେ ଅନୁଜ ତବ କପଟସମରୀ
ପାମର ? ମାରିବ ତାରେ, ଯାଓ ଫିରି ତୁମି
ଶିବିରେ, ରାଘବଶ୍ରେଷ୍ଠ !” ନାଦିଲା ଭୈରବେ
ମହେଷ୍ୱାସ, ଦୂରେ ଶୂର ହେରି ରାମାନୁଜେ ।
ବୃଷପାଳେ ସିଂହ ଯଥା, ନାଶିଛେ ରାକ୍ଷସେ
ଶୂରେନ୍ଦ୍ର; କଭୁ ବା ରଥେ, କଭୁ ବା ଭୂତଳେ ।

ଚଳିଲ ପୁଷ୍ପକ ବେଗେ ଘର୍ଘରି ନିର୍ଘୋଷେ;
ଅଗ୍ନିଚକ୍ର-ସମ ଚକ୍ର ବର୍ଷିଲ ଚୌଦିକେ
ଅଗ୍ନିରାଶି, ଧୂମକେତୁ-ସଦୃଶ ଶୋଭିଲ
ରଥଚୂଡ଼େ, ରାଜକେତୁ ! ଯଥା ହେରି ଦୂରେ
କପୋତ, ବିସ୍ତାରି ପାଖା, ଧାୟ ବାଜପତି
ଅମ୍ବରେ; ଚଳିଲା ରକ୍ଷଃ, ହେରି ରଣଭୂମେ
ପୁତ୍ରହା ସୌମିତ୍ରି ଶୂରେ; ଧାଇଲା ଚୌଦିକେ
ହୁହୁଙ୍କାରେ ଦେବ ନର ରକ୍ଷିତେ ଶୂରେଶେ ।
ଧାଇଲା ରାକ୍ଷସବୃନ୍ଦ ହେରି ରକ୍ଷୋନାଥେ ।

ବିଡ଼ାଲାକ୍ଷ ରକ୍ଷଃଶୂରେ ବିମୁଖି ସଂଗ୍ରାମେ ।
ଆଇଲା ଅଞ୍ଜନାପୁତ୍ର,– ପ୍ରଭଞ୍ଜନସମ
ଭୀମପରାକ୍ରମ ହନୁ, ଗର୍ଜି ଭୀମନାଦେ ।

ଯଥା ପ୍ରଭଞ୍ଜନବଳେ ଉଡ଼େ ତୁଳାରାଶି
ଚୌଦିକେ; ରାକ୍ଷସବୃନ୍ଦ ପାଳାଇଲା ରଡ଼େ
ହେରି ଯମାକୃତି ବୀରେ । ରୁଷି ଲଙ୍କାପତି
ଚୋକ୍ ଚୋକ୍ ଶରେ ଶୂର ଅସ୍ଥିରିଲା ଶୂରେ ।
ଅଧୀର ହଇଲା ହନୁ, ଭୂଧର ଯେମତି
ଭୂକମ୍ପନେ ! ପିତୃପଦ ସ୍ମରିଲା ବିପଦେ
ବୀରେନ୍ଦ୍ର, ଆନନ୍ଦେ ବାୟୁ ନିଜ ବଳ ଦିଲା
ନନ୍ଦନେ, ମିହିର ଯଥା ନିଜ କରଦାନେ
ଭୂଷେନ କୁମୁଦବାଞ୍ଛା ସୁଧାଂଶୁନିଧିରେ ।
କିନ୍ତୁ ମହାରୁଦ୍ରତେଜେ ତେଜସ୍ୱୀ ସୁରଥୀ
ନୈକଷେୟ, ନିବାରିଲା ପବନତନୟେ,-
ଭଙ୍ଗ ଦିୟା ରଣରଙ୍ଗେ ପାଳାଇଲା ହନୁ ।

ଆଇଲା କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାପତି, ବିନାଶି ସଂଗ୍ରାମେ
ଉଦଗ୍ରେ ବିଗ୍ରହପ୍ରିୟ । ହାସିୟା କହିଲା

ଲଙ୍କାନାଥ,-"ରାଜ୍ୟଭୋଗ ତ୍ୟଜି କି କୁକ୍ଷଣେ,
ବର୍ବର, ଆଇଲି ତୁଇ ଏ କନକପୁରେ?
ଭ୍ରାତୃବଧୂ ତାରା ତୋର ତାରାକାରା ରୂପେ;
ତାରେ ଛାଡ଼ି କେନ ହେଥା ରଥୀକୁଳ ମାଝେ
ତୁଇ, ରେ କିଷ୍କିନ୍ଧ୍ୟାନାଥ? ଛାଡ଼ିନୁ, ଯା ଚଳି
ସ୍ୱଦେଶେ! ବିଧବାଦଶା କେନ ଘଟାଇବି
ଆବାର ତାହାର, ମୂଢ଼? ଦେବର କେ ଆଛେ
ଆର ତାର?" ଭୀମ ରବେ ଉତ୍ତରିଲା ବଳୀ
ସୁଗ୍ରୀବ,-"ଅଧର୍ମାଚାରୀ କେ ଆଛେ ଜଗତେ
ତୋର ସମ, ରକ୍ଷୋରାଜ? ପରଦାରାଲୋଭେ
ସବଂଶେ ମଜିଲି, ଦୁଷ୍ଟ? ରକ୍ଷଃକୁଳକାଳି
ତୁଇ, ରକ୍ଷଃ! ମୃତ୍ୟୁ ତୋର ଆଜି ମୋର ହାତେ!
ଉଦ୍ଧାରିବ ମିତ୍ରବଧୂ ବଧି ଆଜି ତୋରେ!"

ଏତେକ କହିୟା ବଳୀ ଗର୍ଜି ନିକ୍ଷେପିଲା
ଗିରିଶୃଙ୍ଗ। ଅନମ୍ବର ଆଁଧାରି ଧାଇଲ
ଶିଖର, ସୁତୀକ୍ଷଣ ଶରେ କାଟିଲା ସୁରଥୀ
ରକ୍ଷୋରାଜ, ଖାନ ଖାନ କରି ସେ ଶିଖରେ,
ଟଙ୍କାରି କୋଦଣ୍ଡ ପୁନଃ ରକ୍ଷଃ-ଚୂଡ଼ାମଣି
ତୀକ୍ଷଣତମ ଶରେ ଶୂର ବିଁଧିଲା ସୁଗ୍ରୀବେ
ହୁଙ୍କାରେ! ବିଷମାଘାତେ ବ୍ୟଥିତ ସୁମତି,
ପାଳାଇଲା; ପାଳାଇଲା ସତ୍ରାସେ ଚୌଦିକେ
ରଘୁସୈନ୍ୟ, (ଜଳ ଯଥା ଜାଙ୍ଗାଳ ଭାଙ୍ଗିଲେ
କୋଳାହଳେ); ଦେବଦଳ, ତେଜୋହୀନ ଏବେ,
ପାଳାଇଲା ନର ସହ, ଧୂମ୍ର ସହ ଯଥା
ଯାୟ ଉଡ଼ି ଅଗ୍ନିକଣା ବହିଲେ ପ୍ରବଳେ
ପବନ! ସମ୍ମୁଖେ ରକ୍ଷଃ ହେରିଲା ଲକ୍ଷ୍ମଣେ
ଦେବାକୃତି! ବୀରମଦେ ଦୁର୍ମଦ ସମରେ
ରାବଣ, ନାଦିଲା ବଳୀ ହୁହୁଙ୍କାର ରବେ;-
ନାଦିଲା ସୌମିତ୍ରି ଶୂର ନିର୍ଭୟ ହୃଦୟେ,
ନାଦେ ଯଥା ମତ୍ତ କରୀ ମତ୍ତକରିନାଦେ!
ଦେବଦତ୍ତ ଧନୁଃ ଧନ୍ୱୀ ଟଙ୍କାରିଲା ରୋଷେ।
"ଏତ କ୍ଷଣେ, ରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ"– କହିଲା ସରୋଷେ
ରାବଣ, "ଏ ରଣକ୍ଷେତ୍ରେ ପାଇନୁ କି ତୋରେ,
ନରାଧମ? କୋଥା ଏବେ ଦେବ ବଜ୍ରପାଣି?
ଶିଖିଧ୍ୱଜ ଶକ୍ତିଧର? ରଘୁକୁଳପତି,
ଭ୍ରାତା ତୋର? କୋଥା ରାଜା ସୁଗ୍ରୀବ? କେ ତୋରେ
ରକ୍ଷିବେ ପାମର, ଆଜି? ଏ ଆସନ୍ନ କାଳେ
ସୁମିତ୍ରା ଜନନୀ ତୋର, କଳତ୍ର ଊର୍ମିଳା,
ଭାବ୍ ଦୌଁହେ! ମାଂସ ତୋର ମାଂସାହାରୀ ଜୀବେ
ଦିବ ଏବେ, ରକ୍ତସ୍ରୋତ ଶୁଷିବେ ଧରଣୀ!
କୁକ୍ଷଣେ ସାଗର ପାର ହଇଲି, ଦୁର୍ମତି,
ପଶିଲି ରାକ୍ଷସାଳୟେ ଚୋରବେଶ ଧରି,
ହରିଲି ରାକ୍ଷସରତ୍ନ-ଅମୂଲ୍ୟ ଜଗତେ।"

ଗର୍ଜିଲା ଭୈରବେ ରାଜା ବସାଇୟା ଚାପେ
ଅଗ୍ନିଶିଖାସମ ଶର; ଭୀମ ସିଂହନାଦେ
ଉତ୍ତରିଲା ଭୀମନାଦୀ ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ,-
"କ୍ଷତ୍ରକୁଳେ ଜନ୍ମ ମମ, ରକ୍ଷଃକୁଳପତି,
ନାହି ଡରି ଯମେ ଆମି; କେନ ଡରାଇବ
ତୋମାୟ? ଆକୁଳ ତୁମି ପୁତ୍ରଶୋକେ ଆଜି,
ଯଥା ସାଧ କର, ରଥି; ଆଶୁ ନିବାରିବ
ଶୋକ ତବ, ପ୍ରେରି ତୋମା ପୁତ୍ରବର ଯଥା!"

ବାଜିଲ ତୁମୁଳ ରଣ; ଚାହିଲା ବିସ୍ମୟେ
ଦେବ ନର ଦୌଁହା, ପାନେ; କାଟିଲା ସୌମିତ୍ରି
ଶରଜାଳ ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ ହୁହୁଙ୍କାର ରବେ !
ସବିସ୍ମୟେ ରକ୍ଷୋରାଜ କହିଲା, "ବାଖାନି
ବୀରପନା ତୋର ଆମି, ସୌମିତ୍ରିକେଶରୀ !
ଶକ୍ତିଧରାଧିକ ଶକ୍ତି ଧରିସ ସୁରଥୀ,
ତୁଇ; କିନ୍ତୁ ନାହି ରକ୍ଷା ଆଜି ମୋର ହାତେ !"
ସ୍ମରି ପୂର୍ବବରେ ଶୂର, ହାନିଲା ସରୋଷେ
ମହାଶକ୍ତି । ବଜ୍ରନାଦେ ଉଠିଲା ଗର୍ଜିୟା,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳି ଅମ୍ବରଦେଶ ସୌଦାମିନୀରୂପେ,
ଭୀଷଣରିପୁନାଶିନୀ ! କାଁପିଲା ସଭୟେ
ଦେବ, ନର ! ଭୀମାଘାତେ ପଡ଼ିଲ ଭୂତଳେ
ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ନକ୍ଷତ୍ର ଯଥା, ବାଜିଲ ଝନ୍‌ଝନି
ଦେବ-ଅସ୍ତ୍ର, ରକ୍ତସ୍ରୋତେ ଆଭାହୀନ ଏବେ ।
ସପନ୍ନଗ ଗିରିସମ ପଡ଼ିଲା ସୁମତି ।

ଗହନ କାନନେ ଯଥା ବିଁଧି ମୃଗବରେ
କିରାତ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଶରେ, ଧାୟ ଦ୍ରୁତଗତି
ତାର ପାନେ; ରଥ ତ୍ୟଜି ରକ୍ଷୋରାଜ ବଳୀ
ଧାଇଲ ଧରିତେ ଶବେ ! ଉଠିଲ ଚୌଦିକେ
ଆର୍ତନାଦ ! ହାହାକାରେ ଦେବନରରଥୀ
ବେଢ଼ିଲା ସୌମିତ୍ରି ଶୂରେ । କୈଳାସସଦନେ
ଶଙ୍କରେର ପଦତଳେ କହିଲା ଶଙ୍କରୀ,-
"ମାରିଲ ଲକ୍ଷ୍ମଣେ, ପ୍ରଭୁ, ରକ୍ଷଃକୁଳପତି
ସଂଗ୍ରାମେ ! ଧୂଳାୟ ପଡ଼ି ଯାୟ ଗଡ଼ାଗଡ଼ି
ସୁମିତ୍ରାନନ୍ଦନ ଏବେ ! ତୁଷିଲା ରାକ୍ଷସେ,
ଭକତ-ବତ୍ସଳ ତୁମି; ଲାଘବିଲା ରଣେ
ବାସବେର ବୀରଗର୍ବ; କିନ୍ତୁ ଭିକ୍ଷା କରି,
ବିରୂପାକ୍ଷ, ରକ୍ଷ, ନାଥ, ଲକ୍ଷ୍ମଣେର ଦେହେ !"

ହାସିୟା କହିଲା ଶୂଳୀ ବୀରଭଦ୍ର ଶୂରେ-
"ନିବାର ଲଙ୍କେଶେ, ବୀର !" ମନୋରଥ-ଗତି,
ରାବଣେର କର୍ଣ୍ଣମୂଳେ କହିଲା ଗମ୍ଭୀରେ
ବୀରଭଦ୍ର; "ଯାଓ ଫିରି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଲଙ୍କାଧାମେ,
ରକ୍ଷୋରାଜ ! ହତ ରିପୁ, କି କାଜ ସମରେ ?"

ସ୍ୱପ୍ନସମ ଦେବଦୂତ ଅଦୃଶ୍ୟ ହଇଲା ।
ସିଂହନାଦେ ଶୂରସିଂହ ଆରୋହିଲା ରଥେ;
ବାଜିଲା ରାକ୍ଷସ-ବାଦ୍ୟ, ନାଦିଲ ଗମ୍ଭୀରେ
ରାକ୍ଷସ; ପଶିଲା ପୁରେ ରକ୍ଷଃ-ଅନୀକିନୀ-
ରଣବିଜୟିନୀ ଭୀମା, ଚାମୁଣ୍ଡା ଯେମତି
ରକ୍ତବୀଜେ ନାଶି ଦେବୀ, ତାଣ୍ଡବି ଉଲ୍ଲାସେ,
ଅଟ୍ଟହାସି ରକ୍ତାଧରେ, ଫିରିଲା ନିନାଦି,
ରକ୍ତସ୍ରୋତେ ଆର୍ଦ୍ରଦେହ ! ଦେବଦଳ ମିଳି
ସ୍ତୁତିଲା ସତୀରେ ଯଥା, ଆନନ୍ଦେ ବନ୍ଦିଲା
ବନ୍ଦୀବୃନ୍ଦ ରକ୍ଷଃସେନା, ବିଜୟସଂଗୀତେ !

ହେଥା ପରାଭୂତ ଯୁଦ୍ଧେ, ମହା-ଅଭିମାନେ
ସୁରଦଳେ ସୁରପତି ଗେଲା ସୁରପୁରେ ।

ଇତି ଶ୍ରୀମେଘନାଦବଧେ କାବ୍ୟେ
ଶକ୍ତିନିର୍ଭେଦୋ ନାମ ସପ୍ତମଃ ସର୍ଗଃ ।

ବାଂଲା ଠୁ ବ୍ରେମାନ ହରଫ, କାଗଜରେ:

ଅମିତା ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ
କାଗଜ ଠୁ ହାର୍ଡ-ଡିସ୍କ
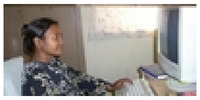
ସଂଯୁକ୍ତା କାଁହାର
http://www.iopb.res.in/~somen/madhu.html
email:somen@iopb.res.in